

IZDVAJAMO IZ OVE EDICIJE

ČOVEK BEZ OSOBINA, Robert Muzil

JADI MLADOGA VERTERA, Johan Volfgang Gete

MRTVE DUŠE, Nikolaj Gogolj

PROCES, Franc Kafka

ZLOČIN I KAZNA, Fjodor Dostojevski

SLIKA DORIJANA GREJA, Oskar Vajld

BOGORODIČINA CRKVA U PARIZU, Viktor Igo

MAJSTOR I MARGARITA, Mihail Bulgakov

FRANKENŠTAJN ILI MODERNI PROMETEJ, Meri Šeli

MOBI DIK, Herman Melvil

GOSPOĐA BOVARI, Gistav Flober

SRCE TAME, Džozef Konrad

RAT SVETOVA, Herbert Džordž Vels

NANA, Emil Zola

RAT I MIR I–II, Lav Tolstoj

PORTRET JEDNE DAME, Henri Džejms

ČIČA GORIO, Onore de Balzak

ŠLJIVIN CVET U VAZI OD ZLATA

GODINA KUGE, Danijel Defo

VLADALAC, Nikolo Makijaveli

DON KIHOTE OD MANČE, Miguel Servantes

IVAN BUNJIN

**POD SRPOM
I ČEKIĆEM**
i druge priče

Izbor i prevod s ruskog
Dejan Mihailović

Laguna

Naslov originala

Иван Алексеевич Бунин

Под серпом и молотом, 1982;

Izbor priča prema: *Собрание сочинений в шести томах*,
Москва, 1987.

Translation copyright © srpskog izdanja 2024, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

Knjiga br. 62

Sadržaj

Pod srpom i čekićem	11
Imendan	43
Opanci.	45
Svetac	48
Zec.	50
Knjiga	52
Dašak	55
Strašna priča	62
Oskrnavljeni spasitelj	65
Dremovac.	67
Dobrovoljni nastup	71
Pingvini	77
„San Presvete Bogorodice“	80
Rusija koja gradske utvrde udostojava.	82
Portret.	84

Na pijaci	86
Landauer	89
Ždralovi	90
Požar	92
Marja	93
Prva ljubav	95
Žišci	97
Predodređena kuća	101
Krvopija	103
Raspeće	104
Crveni fenjeri	106
Teleća glavica	108
Slon	110
Kumir	112
Sestrica	114
Blaženi	115
Skitnica	116
Podne	117
Rukuničar	118
Roman jednog grbavca	119
Klanac	121
Rusija	123
Soko	125
Iljuška	127
Suze	130
Pismo	131

Maska	.132
Stanar	.135
Uoči	.140
Prva klasa	.141
Dedica.	.142
Letnji dan	.144
Krovište	.145
Kometa	.146
Kapital.	.147
Užas	.148
Mravlji put	.150
Petlovi.	.151
Sastanak.	.152
Mladost	.153
Ubica	.156
Do trijumfalnog kraja	.158
Hodočasnica	.159
Lita.	.161
Leodor krem	.163
Alja	.166
Kada sam prvi put....	.168
Lepotica	.170
Luda	.172
Smaragd.	.175
Gost	.177
Vukovi	.180

Početak	.183
Druga džezva	.187
Hladna jesen	.190
Daleki požar	.196
U jednoj znanoj ulici.	.197
Gvozdeno krzno	.200
Ljuljaška.	.203
Kapela	.206
Ahmat	.208
Modest	.210
Nov kaput.	.212
Dejan Mihailović: <i>Bunjinov raskid s Rusijom</i>	.215
O piscu	.221

Pod srpom i čekićem

– Iz zapisa nepoznatog –

1.

Tog starčića upoznao sam prošle zime, na samom početku Lenjinovog carstva. Bila je to, čini se, posebno strašna zima. Tifus, hladnoća, glad... Zapuštena, gluva Moskva potonula je u takav sneg da se niko nije pomaljao iz kuće osim u krajnjoj nuždi.

Tražio sam ga zbog nekog posla. Najzad sam saznao da stanuje u istoj zgradi u kojoj je nekad bila državna ustanova gde je radio. Sada je to pusta i mrtva kućerina. Prošao sam kroz široku, otvorenu kapiju i zastao, ne znajući kuda dalje da krenem. Na sreću, za mnom je ušao mališan koji je nešto nosio. Pokazalo se da se uputio upravo starčiću i da mu nosi prosenu kašu: starčić se prehranjivao samo onim što mu, kao starom znancu, ponekad pošalje mališanova otac. Zajedno smo krenuli, sišli u suteran, dugo išli nekim hodnicima i naišli na omanja vrata. Kad su se vrata otvorila, ukazao se podrum s kamenim svodom. U

podrumu je bilo veoma toplo: na sredini je stajala gvozdena peć podložena do usijanja. Starčić mi se popeo u susret, klekajući svojim zagrejanim, nesigurnim nogama, i rekao nešto što je zaparalo uši: „Imam čast da vam se poklonim, Borise Pavloviču!“ Bezbojne, suzne oči, sivi bakenbardi, podbradak zarastao u gustu belu bradu. Po svim zidovima okačene svetlucave, petparačke slike svetitelja, velikomučenika, blaženih i jurodivih, prizori manastira i skita, jedan ugao zauzima pozamašan kovčežić sa sjajnim, pozlaćenim ikonama ispred kojih trepere raznobojna kandila – zelena, grimizna, modra. Miris kandila, čempresa, voska, i vrućina od peći nepodnošljivi su.

– Da, da, toplo je – rekao je starčić, tužno se osmehujući. – Za razliku od čitave Moskve, ja ne mogu da se požalim na hladnoću. Svi su me, hvala Bogu, zaboravili, niko i ne sumnja da bih ovamo mogao da uteknem. Niko ne zna ni za ovu tajnu zalihu drva koja je zaostala u jednom podrumu. Ovde ću, daće Bog, i da okončam svoje ovozemaljsko prisustvo. Mnogo sam propatio i onemoćao. Opet su došla mračna, nemirna vremena, bojim se – zadugo. Vuk dlaku menja, ali ćud nikada! Takva je i Rusija: čitava naša istorija je korak napred, dva nazad, svom iskonskom biću – sirovom primitivizmu, prapočetku stvari, likovim opancima. Razumete? „Kremaljske dvorane robijaši su toliko zagadili da su i rize na ikonama potavnele...“ Rusija se opet pretvorila u takve dvorane. Sadašnji njeni upravitelji s vremena na vreme dopuštaju narodu potpunu slobodu, daju na volju njegovom zverstvu i bezočnosti, a narod koristi tu slobodu, pogubnu po njega samog. Obistinjuje se izreka Isaka Sirina: „Pas koji liže testeru pije svoju krv, i od slasti svoje krvi ne opaža koliko strada...“

Uostalom, vi to odlično znate i bez mene. Da predemo na stvar: stojim vam na raspolaganju, u čemu mogu da budem na usluzi?...

Na proleće je umro. Prilikom jednog od naših poslednjih susreta, govorio mi je:

– Znete li onu čudesnu priču? Utrčala šakalica u pećinu velikomučenika Jovana i razbila mu svetiljku na ulazu. Svetac je, sedeći noću na podu mračne pećine, gorko plakao zaronivši lice u šake: kako sada da odsluži polunoćnicu, čtenije? Kad je podigao glavu i obrisao suze, video je da pećinu obasjava slaba svetlost čiji izvor nije mogao otkriti. Od tog trenutka obasjavala ga je noću ta svetlost – do kraja života. A na kraju, uzimajući njegovu dušu, Anđeo Gospodnji nežno mu reče: „To te je, Jovane, obasjavala svetlost tvoje patnje.“

2.

Život se neprekidno obnavlja – već je šesta godina njihovog carstva – čak polagano prelazi u jednoličnost. Beli hleb i čaj opet mogu da se nabave. Ponovo se, na opštu radost i čuđenje, otvaraju kiosci i prodavnice, tu i tamo rade tramvaji, odnekud se pojavljuju i kočije... I opet proleće, i prolećna osećanja, na primer, u jednoj od onih sivocrnih noći kad se čuje poznati zvuk kloparanja točkova i topot kopita i dobovanje vlažnog vetra o prozore, ili u jedno od sunčanih podneva kad se sve presijava, blista i topi, a na uglu Arbata, na trotoaru pored bivšeg *Praga*, sede slepi liraši i, kao negde na sunčanom jugu, davore svoje stihire... S dolaskom proleća, ljudi preplave glavne ulice. Sve je više, međutim,

novih ljudi. Skoro da više i nema onih iz prethodnog vremena, naročito starijih, koji su za ovih nekoliko godina u velikom broju stradali, a najčudniji su oni koji su uspjeli da izvuku živu glavu: kako su preživeli, zašto su izmyleli na ovaj božji svet kao kakve izmučene životinje iz svojih hladnih brloga – bleđi, obrasli u gustu sedinu, u nekakvim zimskim ritama? Viđam jednog poznatog narodovoljca: otrcan crni šešir (gori od onih koji se mogu naći po đubrištima i pustolinama), odrpan vojnički šinjel, prljave iznošene čizmice s pertlama od kanapa... Ipak je ostao čio, nikad ne ide običnim korakom, nego uvek juri, a na licu mu se cackle naočari i blista mladalački, blaženozadivljen osmeh.

Skitam po Moskvi, čak počinjem da maštam da nekud otputujem. Ponekad izbijam iz kuće od jutra do večeri, odmaram se, jedem i pijem gde stignem, u prvoj čajdžinici. Sedim, pušim neku krdžu, posmatram lica koja me okružuju, osluškujem razgovore i muziku. Jedan Jevrejin, ćelav do ušiju, s baršunasto crnim očima i jednom nogom ispruženom napred, jarosno se obara gudalom na violinu, vojnik u obojcima cedi tupe, jecave zvuke iz harmonike naslonjene na istureno koleno...

Po svim našim mestima – i po gradovima i po selima – svuda je, kažu, zavladała monotonija. Nedavno nas je posetio „zemljak“, bivši crvenoarmejac. Prijateljski je sedeo s nama, pio čaj, pričao. Rekao je, osmehujući se, da se sada može malo i odahnuti:

– Sada se malo skrasila Rusija, svuda je mirno. Ja sam lično u Tambovu više od sto čeljadi rastavio s dušom...

Zarastao je u gustu i oblu svetloridu bradu. Okrugle, bistre kestenjaste oči razmaknute kao kod sovuljage. Ošišana glava ima oblik mrtvačkog sanduka.

3.

Nedavna vremena odjednom su potonula u daleku prošlost! Bio sam u Hamovnikama, u konaku Tolstojevih. Jedan od onih svetlih aprilskih dana, prolećno blistanje golog drveća, miris pupoljaka i vlažne zemlje... I kakva čamotinja! Kuća pusta, odavno negrejana, ledena, vlažna... Naročito je tužno u one dve sobe s duborezanim foteljama presvučenim pohabanom i izgužvanom kožom gde je on živio. Na zidu visi njegova stara bunda, na podu – razbijen krčag i stara, drvena maketa broda, kraj jednog zida stočić sa stolarskim alatom... Sve je jedno, žalosno, tragovi jednog već davnog i zaboravljenog života!

Onda se prisećam Ostafjeva, koje sam onomad posetio. Tamo, u Karamzinovom kabinetu, u staklenoj vitrini leže neke Puškinove stvari: crni prsluk, bela balska rukavica, štap... Pa onda voštanica s njegovog opela. Dok sam razgledao, steglo mi se u grlu. Kako je sve to lepo, i beživotno, i tužno! Čitava jedna epoha već je daleko iza nas, i zato se čini još bolja...

4.

U junu sam neko vreme živio na tverskom imanju.

Tih i čamotan kraj. Žalosna peščana polja, kržljavi šumarci, retki zaseoci, šume duž horizonta. Unedogled ravnice, močvare... I dani su nekako ubogi, ružni... S večeri tmula svetlost mesečine...

Kako li tek žive ovde, daleko od Moskve, gde nema ni moskovskih nadnica i gde svi sede po kućama – neshvatljivo je. Zemlja je škrta i neplodna, tuga uhvati seljaka kad je pogleda. Ipak nekako žive, naizgled i ne tako loše, u svakom slučaju bolje nego mi. Čvrste, udobne potleušice ređaju se niz sokak. U njima su podovi drveni, na prozorima zavesice, iza prozora derđefi s platnom za vez, na polici samovar... Svi su odeveni veoma uredno, devojke i momci čak se i kindure i naveče u parovima igraju ispred kuće uz harmoniku. Stariji su nam sasvim slični po govoru, po sklonosti da izriču opšta mesta, da mudruju. I najzad, isto su toliko ravnodušni prema onome što je nekada bilo, i što se desilo, i što se događa sada. Čak se podsmevaju tome što se, na primer, sada za milion i po može kupiti samo pet funti brašna: samo klimaju glavama i ušuškavaju ruke u rukave.

Odavde im se čini da je Moskva daleko hiljadu vrsta. Čuo sam, između ostalog, da o njoj i ovako kažu:

– Čudo je da se ta Moskva još uopšte sastoji!

5.

Poslednji put bio sam u Nikoljskom.

Stiglo mi je neočekivano i iznenađujuće pismo od nikoljskih seljaka. U njihovo ime pisao je novi učitelj:

„Građani naselja Nikoljsko sećaju vas se i gledaju na vas sa simpatijama, i u čast toga predlažu vam da se nastanite na svom domaćem ognjištu, da uzmete od njih pod zakup vaš bivši majur i da poživite lepo s njima u dobrosusedskim odnosima. Dodite da se lično dogovorimo

i sredimo stvar, bez imalo podozrevanja, jer vas niko ni prstom neće taknuti, događaji su minuli i reka se vratila među svoje obale...

Putujući, mislio sam: da li je moguće da opet odlazim upravo tamo gde sam doživeo strašan početak tih „događaja“, odakle sam pobegao jedne od najzloslutnijih oktobarskih noći sedamnaeste godine i gde nikad više nisam želeo da se vratim! Nisam mogao da verujem da ću opet videti to „ognjište“ sve dok svojim očima nisam ugledao odavno poznata mesta i lica.

Osim toga, bilo mi je veoma čudno da sve ono što je ranije bilo lično moje gledam kao nešto tuđe – a niko u selu nije bio načisto čije je zapravo – čudno je bilo i pogledati te „obale“ toliko zadivljale i opustošene za ovih pet godina, naročito one promene i razvaline nikle na majuru tokom petogodišnje seljačke samouprave, i ponovo ući u onu istu kuću u kojoj sam se rodio, odrastao, proveo skoro ceo život i u kojoj su se sada nalazile ciglo tri nove porodice: žene, muškarci, deca, goli, potamnili zidovi, prvobitna ispražnjenost soba, po podu ugažena prljavština, korita, kačice, kolvke, slamarice i pocepani šareni prekrivači... Unutrašnja, zimska prozorska stakla, koja se sada uopšte ne peru, bila su posvuda prekrivena crnim mrljama od muljlih upljuvaka...

U selu su me ljubazno dočekali, čudili se i sami svemu što se dogodilo, žalosno odmeravali moju bednu odeću i jednako govorili kako se treba postarati da se taj zakup dozvoli „zauvek“. Ali sama kuća već je bila zauzeta i u njoj su se prema meni poneli, naravno, sasvim drukčije, naročito žene. Odmah su izjavile, bez ustezanja: „Ma kakav zakup! Ne, nećemo ni za koga da čujemo, iz kuće ne izlazimo!“

I tada sam shvatio da sam nekako naglo i glupo banuo u ovu kuću, u taj tuđ život koji se u njoj već čvrsto ukorenio.

Proveo sam u Nikoljskom svega dva dana.

Otputovao sam znajući da sada odlazim zauvek.

Ovih dana sreo sam na Kuznjeckom bulevaru Stjepana, iz Nikoljskog: stoji ispred praznog izloga i netremice gleda; na glavi kapa, ogrnut kožuhom, na nogama valjenke iako je žega, preko trideset stepeni. Obradovao mi se kao rodu rođenom i počeo da me prekoreva: „Naprasno ste se uzoholili – a živeli biste sami, na miru, kod nas nije gore nego ranije, sve je dobro, mirno.“ I onda je ispričao kako se nedavno u blizini Nikoljskog desila jedna „gadna stvarčica“: nedaleko od sela, na glavnom drumu, zaustavili se neki Cigani i noću odveli iz sela jednog konja, a seljaci onda pobili do jednoga celu čergu; ubili su šesnaest ljudi – muškaraca, žena i jedno musavo Ciganče; tukli su se čitav dan, od jutra do večeri, Cigani su se branili na život i smrt, naročito jedan naočit i lep, otac dvojice isto tako lepih Cigana, koji su pali pored njega.

6.

Jedne prekrasne septembarske večeri otišao sam u Danilov manastir. Dok sam mu se približavao, gromko je odjeknulo zvono. Kakav zvuk! Zlatan, prigušen, podzem... Na Gogoljevom grobu* tajanstveno i setno svetleo

* Danilov manastir u Moskvi sovjetska država zatvorila je 1930. godine, uskoro je i manastirska nekropola „likvidirana“; Gogoljevi ostaci eks-humirani su i 1931. preneseni na Novodevičje groblje, gde se i danas nalaze. – Prim. prev.

je plamičak večno zapaljenog kandila i ležao stručak cveća. Kraj groba su stajali starčić i starica, upadljivo staromodni. Zapitah ko tako lepo održava grob. Starčić odgovori: „Monasi. A shvatate li vi šta je sve propalo? Više nema...“, pa uzdrhta i zaplaka. Starica ga uze pod ruku: „Hajdemo, hajdemo, sasvim si podetinjio“, i dok je on gorko plakao, povede ga stazicom prema kapiji.

7.

Jutros se Moskva kupala u zaslepljujućoj svetlosti sunca. Izašao sam napolje, dan je bio letnji, kao što u Moskvi često biva u aprilu. Lako i sa zadovoljstvom silazio sam Vozdviženkom, prema suncu, suvim trotoarom. Dan praznični, napolju mnogo mladog sveta. Na osunčanom uglu Mohove živahno je šetkao i osvrtao se odrpan dečak, izvikujući šeretskim, promuklim, histeričnim glasom i nudeći prolaznicima Lenjinova sabrana dela, navodno nova i „svima razumljiva“. Prolaznici su se smeškali i mimoilazili ga. A on je iza svakoga ko prođe krivio usta i, zaklanjajući ih rukom s jedne strane, dodavao: „Ima i prostakluka...!“ Stražar na ulici pretio mu je prstom, ali i on s osmehom. A ispred mene trčao je sve vreme deran u razgaženim ženskim cipelama i prodavao najnoviji broj nedeljnika preko čije je cele naslovne stranice bio nacrtan Bog-otac kako sedi na oblacima i nezadovoljno gleda kroz ogroman cviker afišu s najnovijim dekretom sovjetske vlasti... Otputovao sam na ceo dan iz Moskve i proveo ga u selu, na jednom majuru.

Dok sam sedeo u vagonu, počeli su da se gomilaju oblaci, natuštilo se i zahladnelo. Zatim, kad sam sa stanice

išao prema majuru, pokazalo se da je to bila obična varka ranog proleća. U ovo doba uvek je oštra razlika između grada i sela i jutarnje vreme se kviri kako se dan približava podnevu: tako je i sada bilo. Sunce se sakrilo iza oblaka, počeo je da duva povetarac. Ali i to je bila jedna od prolećnih draži. Svež miris zemlje, vetar prijatno hladio obraze, pirka u rukave... Onda sam s radošću u srcu ugledao aprilsku nagotu starih drveta na majuru, njegov još siv i suvoparan vrt, prozirne čipke grančica na hladnom, oblačnom nebu. Na majuru, naravno, nije bilo ni žive duše – samo čuvar s porodicom u svojoj daščari. Seo sam na klupu ispod starog drvoreda koji je vodio prema kući. Sunce je pokatkad izvirivalo iza oblaka; sve unaokolo bilo je tiho, mrtvo, pusto, samo su po vrtu cvrkutale retke ptičice; bleđožuti zidovi i beli stubovi puste, neme kuće čudesno i beživotno presijavali su se na kraju drvoreda, iza golih grana i stabala... Najzad je došao čuvar s lulom među zubima, poveo me prema kući, otključao glavna vrata i ušao za mnom, tapkajući čizmama po olajisanom podu, prvo po vestibulu, gde su stidljivo i graciozno stajale nage mramorne boginje, a onda duž beskrajnih ledenih prostorija, među galerije portreta koji su prigušeno svitkali sa zidova svojim mrkim sjajem i otvrdlim, ukočenim, mrtvačkim bojama, i koji su nas s obe strane, onako iskosa, ispraćali svojim mlečnoplavim beonjačama, kao kreda belim perikama, jajastim ženskim grudima... Ušli smo u žensku spavaću sobu s nameštajem presvučenim u kožu i jednim zardalim ovalnim ogledalom... Gledao sam i mislio: da li je moguće da su sve ovo tragovi jednog života koji je davno postojao, da su ljudi iz ove kuće zaista ovde živeli! Upitao sam čuvara: